Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

УДК: 343.3 (477)

Мармура Олег Зіновійович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1

Львівський державний університет внутрішніх справ

Marmura Oleh

PhD in Law, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Criminal Law and Criminology

Faculty No. 1

Lviv State University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0002-6981-5377

Пасєка Олексій Федорович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1

Львівський державний університет внутрішніх справ

Pasyeka Oleksiy

PhD in Law, Associate Professor

Associate Professor of the Department of Criminal Law and Criminology

Faculty No. 1

Lviv State University of Internal Affairs

ORCID: 0000-0002-5797-3597

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОСОБНИЦТВА ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ ВІД КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

DISTINGUISHING AID TO AN AGGRESSOR STATE FROM COLLABORATIVE ACTIVITIES AND RELATED CRIMINAL OFFENCES

Анотація. *Вступ. Кримінальний кодекс України у 2022 році було доповнено кількома статтями про злочини, що посягають на національну безпеку, що призвело до певного розбалансування існуючої системи відповідних норм та викликало низку труднощів щодо розмежування кримінальних правопорушень. Серед такий новел і норма про пособництво державі-агресору, яка має схожість із нормами, передбаченими ст. ст. 109, 110, 110[2], 111, 111[1], 436[2] КК України.*

Метою дослідження є розробка та обґрунтування теоретичних положень щодо розмежування пособництва державі-агресору та суміжних кримінально-протиправних діянь, а також напрацювання практичних рекомендацій щодо кваліфікації діянь, які одночасно містять і склад пособництва державі-агресору, і склади колабораційної діяльності, державної зради та інших суміжний кримінальних правопорушень.

Матеріали і методи. Теоретичну основу дослідження становлять результати досліджень проблематики кваліфікації пособництва державі-агресору та суміжних кримінальних правопорушень. При дослідженні використано системний та герменевтичний методи, а також методи формальної логіки: аналізу, синтезу, індукції та дедукції.

Результати. В ході проведення дослідження окреслено випадки конкуренції та колізії між нормою про пособництво державі-агресору та нормами про інші кримінальні правопорушення, що посягають на національну безпеку України; напрацьовано шляхи вирішення конкуренції таких норм та подолання зазначених колізій правових норм; визначено статті (частини статей) КК України, які підлягають застосування у таких випадках.

Перспективи. Отримані результати можуть бути корисними для пошуку найоптимальніших шляхів законодавчого вирішення проблем кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти національної безпеки. Перспективним напрямом також є дослідження питань розмежування інших кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки.

Ключові слова: *кримінальна відповідальність, склад кримінального правопорушення, пособництво державі-агресору, колабораційна діяльність, державна зрада, колізія кримінально-правових норм.*

Summary. *Introduction. The Criminal Code of Ukraine in 2022 was supplemented with several articles on crimes that encroach on national security, which led to a certain imbalance in the existing system of relevant norms and caused a number of difficulties in distinguishing criminal offenses. Among such novelties is the norm on aiding an aggressor state, which is similar to the norms provided for in Art. Art. 109, 110, 110[2], 111, 111[1], 436[2] of the Criminal Code of Ukraine.*

The purpose of the study is to develop and substantiate theoretical provisions on the distinction between aiding an aggressor state and related criminal and unlawful acts, as well as to develop practical recommendations on the qualification of acts that simultaneously contain, the corpus delicti of aiding an aggressor state and the corpus delicti of collaboration, high treason and other related criminal offenses.

Materials and methods. The theoretical basis of the study is the results of research on the issues of qualification of aiding and abetting an aggressor state and related criminal offenses. The study used systemic and hermeneutic methods, as well as methods of formal logic: analysis, synthesis, induction and deduction.

Results. During the study, cases of competition and collision between the norm on aiding and abetting an aggressor state and norms on other criminal

offenses that encroach on the national security of Ukraine were outlined; ways of resolving the competition of such norms and overcoming the specified conflicts of legal norms were developed; articles (parts of articles) of the Criminal Code of Ukraine that are subject to application in such cases were determined.

Prospects. The results obtained may be useful for finding the most optimal ways of legislatively resolving the problems of criminal liability for criminal offenses against national security. A promising direction is also the study of issues of delimitation of other criminal offenses against the foundations of national security.

Keywords: *criminal liability, corpus delicti, aiding and abetting an aggressor state, collaborative activity, high treason, conflict of criminal law norms.*

Постановка проблеми. Відповідно до Пояснювальної записки до законопроєкту, яким в кінцевому результаті КК України було доповнено ст. 111^2 КК України, його метою було передбачити покарання для осіб, які співпрацювали з державою-агресором, окупаційною адміністрацією, збройними чи воєнізованими формуваннями держави-агресора [1]. Відтак пособництво державі-агресору, насамперед, слід відмежовувати від колабораційної діяльності, яка за своїм змістом теж є співпрацею з державою-агресором та її відповідними формуваннями. Однак цим проблеми не обмежуються. Діяння, які охоплюються ст. 111^2 КК України, мають схожість також із діями, спрямованими на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України), посяганням на територіальну цілісність і недоторканість України (ст. 110 КК України), державною зрадою (ст. 111 КК України), виправдовуванням, визнанням правомірною, запереченням збройної агресії Російської Федерації проти України чи глорифікацією її учасників (ст. 436^2 КК України). У цьому аспекті слід зазначити, що результати досліджень

свідчать про неабияку складність у розмежуванні цих діянь. Як відзначає В. М. Шлапаченко, не пропонуючи розмежувальних ознак колабораційної діяльності та державної зради з одного боку і пособництва державі агресору з іншого, законодавець ускладнює кваліфікацію співпраці з агресором та посилює невизначеність понятійного апарату розділу I Особливої частини КК України [2]. За результатами аналітичного звіту «Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: практика застосування законодавства та перспективи його удосконалення», відсутність чітких критеріїв розмежування відповідних кримінальних правопорушень має наслідком те, що у провадженнях за фактом однакових діянь має місце кваліфікація за різними статтями КК України, і це перешкоджає формуванню належної практики, а також призводить до неспівмірності та неодноманітності застосування покарання [3, с. 9 – 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам кваліфікації пособництва державі-агресору та суміжних кримінальних правопорушень присвячено наукові праці таких вчених як О. О. Дудоров [4], Р. О. Мовчан [4, 5], Н. В. Нетеса [6], Е. І. Оржинська [7], В. О. Сеніна [7], М. І. Хавронюк [8], В. М. Шлапаченко [2] та інші. Водночас більшість досліджень націлені на критику прийнятих норм і спрямовані на пошук законотворчих рішень подолання проблем, що виникли. Водночас слід зауважити, що скасування спеціальних норм, а також їх зміна, в результаті якої з-під чинності норми виводяться певні діяння, тягне за собою звільнення осіб, які їх вчинили до набрання відповідними змінами чинності від кримінальної відповідальності в той час, коли такі діяння залишаються кримінально-караними відповідно до інших статей КК України [9]. Відтак сьогодні більш актуально шукати правові шляхи вирішення питання розмежування кримінальних правопорушень, передбачених новоствореними положеннями КК України.

Формулювання цілей статті. Завданням цього дослідження є розробка та обґрунтування теоретичних положень щодо розмежування

пособництва державі-агресору та суміжних кримінально-протиправних діянь, а також напрацювання практичних рекомендацій щодо кваліфікації діянь які одночасно містять і склад пособництва державі-агресору, і склади колаборційної діяльності та інших суміжних кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу.

Теоретичні засади дослідження. Розмежування відповідних кримінальних правопорушень слід здійснювати або шляхом встановлення відмінності тих чи інших ознак складу кримінального правопорушення, або ж встановлення і вирішення конкуренції норм чи подолання колізії норм. При цьому під конкуренцією норм розуміємо ситуації, коли у вчиненому діянні містяться ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачені кількома нормами КК України, якщо вибір з них тієї, що має бути застосована підпорядкований встановленим чи загальновизнаним правилам. Мова йде про конкуренцію загальної і спеціальної норм, норми-частини та норми-цілого, кількох спеціальних норм. Перший вид конкуренції має місце в разі коли одна норма (спеціальна) охоплює виключно частину з тих діянь, що охоплюються іншою нормою (загальною). Другий вид присутній у випадку, якщо одно норма охоплює лише частину вчиненого (норма про частину), а інша – вчинене повністю (норма про ціле). Третій вид конкуренції неактуальний в контексті предмета цього дослідження. Колізією кримінально-правових норм у цьому дослідженні вважаємо ситуації коли вчинене особою кримінальне правопорушення містить склади кримінальних правопорушень, передбачених різними нормами за відсутності вищезазначених видів конкуренції норм (існують дві норми, які однаково претендують на застосування і передбачають різну кримінальну відповідальність).

Розмежування пособництва державі агресору та колаборційної діяльності. Об'єкт цих кримінальних правопорушень вочевидь однаковий

– суспільні відносини з приводу забезпечення державного суверенітету, обороноздатності, основ національної безпеки України. При їх розмежуванні у поле зору, насамперед, впадає відмінність у визначенні суб'єкта кримінального правопорушення. У ст. 111^2 КК України – це усі окрім громадян держави-агресора. Своєю чергою у ч. ч. 1 – 3, 5 та 7 ст. 111^1 КК України – виключно громадянин України. У ч. ч. 4, 6 цієї статті ознак суб'єкта не визначено, однак цілком обґрунтованими є висновки Є. О. Письменського, що ним так само є виключно громадянин України в силу історичної, соціальної та правової природи колабораційної діяльності [10]. Так само очевидною є й відмінність у меті. В ст. 111^2 КК України є вказівка про мету завдання шкоди Україні, а також на проміжну мету – допомогу державі-агресору. У ст. 111^1 КК України вказівка на мету є лише у третій та шостій частинах. Водночас слід відзначити, що сутність колабораційної діяльності так чи інакше спрямована на допомогу державі-агресору чи її формуванням та відповідно – заподіяння шкоди України. Тому можна констатувати, що така мета як ознака складу цього кримінального правопорушення випливає зі змісту інших його ознак. Окремі науковці також акцентують на тому, що колабораційна діяльність передбачає сталий зв'язок суб'єкта кримінального правопорушення із окупованою територією і здійснюється виключно в обстановці окупації [6]. Водночас такий висновок можна зробити лише щодо окремих форм колабораційної діяльності: зайняття посад в незаконних органах влади, судових чи правоохоронних органах на окупованій території, добровільної участі у незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, а також дій, спрямованих на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти.

Відтак норми про різні форми колабораційної діяльності за суб'єктом є вужчими за норми про пособництво державі-агресору, а у випадку вказівки на мету – ще й вужчими за ознаками суб'єктивної сторони. Таким

чином, за умов однакової чи більш вузької об'єктивної сторони, норми про колаборaційну діяльність виконуватимуть функцію спеціальних норм та підлягатимуть застосуванню; якщо ж об'єктивна сторона буде сформульована більш широко – матиме місце колізія норм; в разі ж передбачення нормами різних ознак об'єктивною сторони слід вести мову про суміжні склади кримінальних правопорушень і обирати норму на основі точного встановлення ознак цього елемента складу кримінального правопорушення.

Порівняння об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 111^1 та 111^2 КК України вимагає з'ясування та порівняння змісту кожної із форм, визначених цими статтями.

Об'єктивна сторона пособництва державі агресору може проявлятися у трьох формах: 1) підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; 2) реалізація таких рішень; 3) добровільний збір, підготовка чи передача матеріальних ресурсів або інших активів представникам держави-агресора чи її відповідним формуванням.

Першу з перелічених форм слід відмежувати від колаборaційної діяльності у формі публічних закликів до підтримки рішень або дій держави-агресора, збройних формувань чи окупаційної адміністрації та до співпраці з ними (ч. 1 ст. 111^1 КК України). Попри граматичну подібність відповідних нормативних положень, об'єктивна сторона не тотожна. У ч. 1 ст. 111^1 КК України мова йде виключно про публічні заклики до певних діянь, а не про самі діяння. О. Трепет пише, що підтримкою рішень чи дій є сприяння відповідним діям, надання допомоги, вираження солідарності з такими діями і рішеннями держави-агресора або її формувань, висловлення симпатії їм, виступ на захист зазначених рішень чи дій [11]. Натомість публічні заклики до такої підтримки – це спонукання інших до відповідної поведінки. Безумовно, публічні заклики до підтримки рішень або дій

держави-агресора теж можна розглядати як форму підтримки рішень або дій, але в будь-якому разі перше характеризує більш вузьке коло діянь. Приклади конструювання окремих норм про вчинення певних дій та про публічні заклики до вчинення таких дій були в КК України і до внесення змін 2022 року, і при цьому це не одержувало істотної критики. Як приклад можна навести ч. 1 та 2 ст. 109 КК України. Схожа ситуація має місце й у випадку публічних закликів до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України, що за фактом є реалізацію рішення держави-агресора про анексію такої території.

Отже публічні заклики до підтримки рішень чи дій держави-агресора та до невизнання суверенітету України за тимчасово окупованими її територіями завжди мають кваліфікуватися за ч. 1 ст. 111^1 КК України.

Пособництво державі-агресору у формі реалізації рішень держави-агресора або її формувань слід відмежовувати від здійснення пропаганди в закладах освіти (ч. 3 ст. 111^1 КК України). Рішеннями держави-агресора чи її формувань можуть бути політичні заяви, закони, укази, постанови, накази, розпорядження тощо [11]. Реалізація рішень полягає у вчиненні дій, спрямованих на втілення їх у життя. Пропаганда – це інструмент, за допомогою якого певні групи можуть доносити свої тези до широкого кола людей [12]. Видається, що такі тези як можуть бути спрямовані на втілення конкретних рішень, так і ні. Саме поняття пропаганда, у загальному розумінні, не має якогось позитивного чи негативного відтінку [12]. Суспільна небезпечність пропаганди визначається вказаною у диспозиції метою – сприяння здійсненню збройної агресії проти нашої держави та уникненню за це відповідальності, а також встановленню та утвердженню окупації частини території України. У ст. 111^2 КК України зазначена схожа мета (проміжна – допомога державі агресору, та основна – завдання шкоди Україні). Таким чином, хоч за колом суб'єктів та метою, норма, передбачена ст. 111^2 КК України є ширшою, ніж передбачена ч. 1 ст. 111^1 КК України,

об'єктивна сторона (діяння) може не співпадати. Якщо ж діяння охоплюється об'єктивною стороною обох норм, має місце правова колізія.

Реалізація рішень держави-агресора може полягати й у вчиненні дій, спрямованих на впровадження у закладах освіти стандартів освіти держави-агресора, адже такі стандарти у будь-якому випадку затверджені нормативними документами держави-агресора. Провадження господарської діяльності у співпраці з державою-агресором чи незаконними органами влади, створеними на окупованій території (ч. 4 ст. 111^1 КК України) полягає у здійсненні такої діяльності за правилами та відповідно до вимог держави-агресора чи встановлених такими незаконними органами влади, а також виробництво або реалізацію продукції чи надання послуг такими суб'єктами [13]. Відтак в будь-якому разі можна вести мову про реалізацію рішень держави-агресора чи окупаційних органів. Рішення про проведення незаконних виборів або референдумів на тимчасово окупованій території так само слід визнавати рішенням держави-агресора чи її окупаційної адміністрації. Відтак участь в їх організації чи проведенні (ч. 5 ст. 111^1 КК України) теж є формою реалізації рішення держави агресора чи її окупаційної адміністрації. Так само реалізація рішень держави-агресора може полягати і в організації або проведенні заходів політичного характеру, здійсненні інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором чи окупаційною адміністрацією, що спрямовувались на підтримку держави-агресора чи її формувань або уникнення нею відповідальності за збройну агресію (ч. 6 ст. 111^1 КК України). У всіх цих випадках йдеться про більш вузьке формулювання об'єктивної сторони, а у випадку ч. 6 ст. 111^1 КК України – ще й із вужчою суб'єктивною стороною. Враховуючи ще й вужче коло суб'єктів, не викликає сумніву, що вказані норми є спеціальними по відношенню до норми про пособництво державі-агресору і саме вони підлягають застосуванню.

Окрім цього, реалізація рішень держави-агресора чи її формувань матиме місце в разі зайняття громадянином України посад в незаконних органах, створених на окупованій території, а також участі громадянина України у збройних формуваннях держави-агресора чи підконтрольних їй незаконним воєнізованим чи збройним формуванням. Проте вступ на посаду чи на службу і виконання конкретних посадових обов'язків чи обов'язків служби хоч і взаємообумовлені, але окремі діяння. Відтак кожне з них слід кваліфікувати окремо, а відтак має місце сукупність кримінальних правопорушень.

Пособництво державі-агресору у формі добровільного збору, підготовки чи передачі матеріальних ресурсів або інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням чи окупаційній адміністрації дуже подібна до колабораційної діяльності у формі передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним або воєнізованим формуванням, що створені на тимчасово окупованій території або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора (ч. 4 ст. 111^1 КК України).

Водночас між цими нормами є низка відмінностей. По-перше, ст. 111^2 передбачає ширше коло предметів, окрім матеріальних ресурсів, тут вказується ще й про інші активи. До матеріальних активів відносять засоби підприємства, які мають матеріально-речову форму. Це, зокрема, основні засоби, незавершене виробництво, запаси [14]. Таким чином іншими активами слід вважати нематеріальні активи. В економічній доктрині ними вважають об'єкти довгострокового вкладення, що мають вартісну оцінку, але не є речовими цінностями (права користування природними ресурсами, майном, права на об'єкти промислової власності, авторські права тощо). Не вважаються матеріальними активами й фінансові активи. До них відносять грошові кошти, цінні папери, права вимоги за договорами, які встановлюють права і обов'язки сторін щодо отримання чи сплати

грошових коштів, передачі майна чи майнових прав, фінансових інструментів, що перебувають у власності установи [15].

Об'єктивна сторона у ст. 111^2 КК України, на перший погляд, описана більш широко, адже мова йде не лише про передачу, але й про збір і підготовку відповідних ресурсів. Проте збір і підготовка матеріальних ресурсів з метою їх передачі так само охоплюється і ч. 4 ст. 111^1 КК України як готування до вказаного кримінального правопорушення. Окрім цього, як слушно зауважив М. І. Хавронюк, стилістична помилка, яку допустив законодавець при формулюванні диспозиції ст. 111^2 КК України (мова йде про формулювання «збору та підготовки… активів представникам»), дозволяє притягувати до відповідальності лише за передачу активів [8]. Окрім цього варто звернути увагу, що у ст. 111^2 КК України йдеться про передачу активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням чи окупаційній адміністрації, а в ч. 4 ст. 111^1 КК України – збройним або воєнізованим формуванням держави агресора, таким же незаконним формуванням, створеним на окупованій території. Тому не слід говорити, що у ст. 111^1 КК України було передбачено відповідальність за передачу матеріальних ресурсів представникам держави-агресора чи її окупаційної адміністрації ще до того, як з'явилася ст. 111^2 КК України [2], адже не всі такі представники відносяться до воєнізованих чи збройних формувань.

З урахуванням зазначеного можна зробити кілька висновків: передачу матеріальних ресурсів представникам держави-агресора чи окупаційної адміністрації, які не відносяться до збройних чи воєнізованих формувань, слід кваліфікувати як пособництво державі-агресору; передачу нематеріальних та фінансових активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням чи окупаційній адміністрації держави-агресора потрібно кваліфікувати виключно як пособництво державі-агресору; передача таких ресурсів, створеним на тимчасово окупованій території

непередбаченим законодавством збройним чи воєнізованим формуванням не охоплюється жодною з цих норм, і за наявності підстав може кваліфікуватися за ст. ст. 109, 110, 110^2, 258^5 КК України чи ч. 3 ст. 260 КК України; передача матеріальних активів (ресурсів) створеним на тимчасово окупованій території непередбаченим законодавством збройним чи воєнізованим формуванням підлягає кваліфікації за ч. 4 ст. 111^1 КК України; передача матеріальних активів (ресурсів) збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора охоплюється і ст. 111^2 КК України і ч. 4 ст. 111^1 КК України в умовах конкуренції загальної і спеціальної норм відповідно, а повинна кваліфікуватися як колабораційна діяльність.

Слід розглянути також і співвідношення цієї норми та норми про надання створеним на тимчасово окупованій території незаконним збройним чи воєнізованим формуванням або збройним формуванням держави-агресора допомоги у веденні бойових дій проти України. Така допомога, за висновками Н. В. Нетеси, може полягати, зокрема, й у передачі певних активів. Однак при цьому вчений слушно наголошує, що положення ч. 7 ст. 111^1 КК України слід розглядати виключно у контексті ведення бойових дій, і якщо ж надання ресурсів безпосередньо не сприяло веденню бойових дій, цією статтею воно не охоплюється [6]. Таким чином можна зробити висновок, що передачу активів відповідним формування, яка не була безпосередньою допомогою у веденні ними бойових дій, слід кваліфікувати за правилами визначеними у попередньому абзаці.

Розмежування пособництва державі-агресору та інших кримінальних правопорушень проти національної безпеки. Як відзначає В. М. Шлапаченко, ст. 111^2 КК України створює штучну конкуренцію із нормою про державну зраду у формі надання допомоги у підривній діяльності проти України, яка, за словами автора, охоплює види підривної діяльності, що не охоплюються нормою про колаборацію діяльність [2]. Об'єктивна сторона цієї форми державної зради є надзвичайно широкою за

змістом. Водночас, як згадувалося вище, норма про пособництво державі-агресору передбачає ширше коло суб'єктів кримінального правопорушення. Відтак в разі, якщо діяння підпадає під ознаки відразу обидвох складів кримінальних правопорушень (і не підпадає під ознаки розглянутих вище форм колабораційної діяльності), має місце колізія правових норм.

Реалізація рішень держави-агресора чи її формувань може вчинятися також із метою насильницької зміни або повалення конституційного ладу чи захоплення державної влади, або ж зміни меж території України. В такому разі вони охоплюються і ст. 111^2 КК України і ст. ст. 109 чи 110 КК України відповідно (в частині дій, вчинених з метою насильницької зміни або повалення конституційного ладу чи захоплення державної влади та умисних дій, вчинених з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України). Порівнюючи відповідні норми слід звернути увагу на те, що склади кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 109, 110 КК України характеризуються спеціальною метою, значно вужчою за змістом ніж у пособництві державі-агресору. Проте за суспільно-небезпечним діяннями та суб'єктом вони охоплюють ширше коло діянь (об'єктивна сторона взагалі характеризується будь-якими діями, що підпорядковані згаданій меті, а суб'єктом можуть бути й громадяни держави-агресора). Окремо слід відзначити й те, що підтримка рішень держави-агресора може проявлятися у формі публічних закликів до насильницької зміни або повалення конституційного ладу, до захоплення державної влади, чи до зміни меж території України на порушення встановленого Конституцією України порядку, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення відповідних дій (що теж передбачено у ст. ст. 109, 110 КК України). Хоча обсяг дій, що охоплюються зазначеними складами кримінальних правопорушень, є значно вужчим порівняно зі складом пособництва державі-агресору, суб'єкт тут, все ж загальний. Також слід згадати й те, що

передача матеріальних ресурсів або інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням чи окупаційній адміністрації може мати й ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 110^2 КК України («Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України»). Поняття фінансування дій практично тотожне поняттю передачі матеріальних та фінансових активів у контексті ст. 111^2 КК України. Відтак за об'єктивною стороною та, звісно, метою, склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 110^2 КК України вужчий ніж склад пособництва державі-агресору, однак як і в попередніх двох випадках він є ширшим за колом суб'єктів.

За таких умов претендування на застосування відразу кількох норм у ситуації реалізації чи підтримки особою, що не є громадянином держави-агресора, рішень чи дій держави-агресора або її формувань, а так само передачі активів представникам держави-агресора, вчинених з метою насильницької зміни або повалення конституційного ладу чи захоплення державної влади, або ж зміни меж території України теж не підпадає під ознаки жодного з видів конкуренції правових норм.

Розмежування пособництва державі агресору та визнання правомірною тимчасової окупації частини території України, а також глорифікацією осіб, які здійснювали збройну агресію… Визнання правомірною окупації рф частини території України без сумніву можна розглядати як одну із форм підтримки рішень та дій держави-агресора. За висновками М. І. Можарівської та А. Ю. Сердечної глорифікацією є уславлення, героїзація чи легітимізація дій або бездіяльності відповідних осіб, шляхом їх піднесення та одночасного заперечення негативних та протиправних дій держави-агресора і осіб, які здійснювали антидержавний вплив [16]. Отже такі діяння теж можна розглядати як підтримку рішень чи дій держави-агресора, однак вони є лише частиною із можливих форм такої

підтримки. Тому з погляду об'єктивної сторони, в разі визнання правомірною тимчасової окупації території України чи глорифікації відповідних осіб, норма ст. 436^2 КК України є вужчою, порівняно із передбаченою ст. 111^2 КК України. Водночас перша не містить вказівки щодо мети і суб'єкта. Виходить, що попри більш вузьку характеристику діяння, цією статтею визначено більш широке коло суб'єктів кримінального правопорушення та необмежену метою суб'єктивну сторону. Це дозволяє вести мову про колізію норм.

Вирішення виявлених колізій правових норм. З приводу вирішення колізій норм про кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки є різні погляди. Зокрема В. М. Шлапаченко відзначає, що доповненням кодексу статтею 111^2 законодавець створив темпоральну колізію старих та нових норм [2]. Обґрунтовуючи таку ж позицію М. І. Хавронюк пише, що в разі виявлення колізії між положеннями різних нормативно-правових актів, які мають однакову юридичну силу, застосовуються положення нормативно-правового акта, який набрав чинності пізніше [8]. Водночас слід зазначити, що у випадку з аналізованими статтями мова йде не про різні нормативно-правові акти, а про той самий Кримінальний кодекс. Зміни, що вносяться Законом про внесення змін до КК України, з моменту набрання ними чинності стають його частиною, а відтак мають бути такими, що не створювати жодних колізій норм, застарілі ж положення мають скасовуватися. До речі, це одна із переваг кодифікації законодавства. Тому слід погодитися із Н. В. Нетесою, що відповідальність за неточності, суперечності та недостатню чіткість положень законодавства потрібно покладати на державу, що не змогла забезпечити належної якість правового регулювання [6]. Одним із принципів кримінально-правової кваліфікації В.О. Навроцький визначає вирішення спірних питань на користь особи, дії

якої кваліфікуються [17, с. 127]. Отже в ситуації виявлених колізій маємо застосовувати ту з норм, яка передбачає більш м'яке покарання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного дослідження зроблено наступні висновки: 1) підтримку рішень чи дій держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань, що проявилася у формі публічних закликів до цього чи до невизнання поширення суверенітету України на тимчасово окуповані території нашої держави слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 111^1 КК України; а у формі визнання правомірною окупації рф частини території України чи глорифікації осіб, пов'язаних із такою агресією – за 436^2 КК України; 2) реалізацію рішень держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань у формі пропаганди у закладах освіти, а також у формі впровадження у закладах освіти стандартів освіти держави-агресора потрібно кваліфікувати за ч. 3 ст. 111^1 КК України; 3) реалізацію рішень держави-агресора, її збройних формувань чи окупаційної адміністрації у формі участі в організації або проведенні незаконних виборів чи референдумів на тимчасово окупованій території потрібно кваліфікувати за ч. 5 ст. 111^1 КК України, а у формі організації чи проведення заходів політичного характеру або здійсненні інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором чи окупаційною адміністрацією, що спрямовувались на підтримку держави-агресора, її формувань або уникнення нею відповідальності за збройну агресію – за ч. 6 ст. 111^1 КК України; 4) в разі зайняття громадянином України посад в незаконних органах, створених на окупованій території, а також участі громадянина України у збройних формуваннях держави-агресора чи підконтрольних їй незаконним воєнізованим чи збройним формуванням та реалізації при цьому рішень держави-агресора, її збройних формувань чи окупаційної адміністрації, має місце сукупність кримінальних правопорушень, передбачених ч. ч. 2, 5, 7 ст. 111^1 КК України та ст. 111^2 КК України; 5) передачу нематеріальних та

фінансових активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням чи окупаційній адміністрації держави-агресора, а також передачу матеріальних ресурсів представникам держави-агресора чи окупаційної адміністрації, які не відносяться до збройних чи воєнізованих формувань потрібно кваліфікувати за ст. 111^2 КК України; передачу матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора чи непередбаченим законодавством збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на окупованій території – за ч. 4 ст. 111^1 КК України, а в разі надання таким чином безпосередньої допомоги у веденні бойових дій проти України – за ч. 7 ст. 111^1 КК України; а передачу нематеріальних та фінансових активів створеним на тимчасово окупованій території непередбаченим законодавством збройним чи воєнізованим формуванням, за наявності підстав – за ст. ст. 109, 110, 110^2, 258^5 КК України чи ч. 3 ст. 260 КК України; 6) пособництво державі-агресору, яке охоплюється складом державної зради та не підпадає під ознаки колабораційної діяльності повинно кваліфікуватися за ст. 111^2 КК України; 7) реалізацію чи підтримку особою, що не є громадянином держави-агресора, рішень чи дій держави-агресора або її формувань, а так само передачу їм активів, вчинені з метою насильницької зміни або повалення конституційного ладу чи захоплення державної влади, або ж зміни меж території України слід кваліфікувати за ст. ст. 109, 110, 110^2 КК України.

Проведене дослідження також дозволило виявити колізії правових норм, що вимагають якнайшвидшого вирішення. Отримані результати можуть бути корисними для пошуку найоптимальніших шляхів законодавчого вирішення цих проблем. Окрім цього, перспективним напрямом є дослідження питань розмежування інших кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки.

Література

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки». URL: https://itd.rada.gov.ua/4a39c640-3203-4bb2-a0f6-34e5ff7dae19 (дата звернення: 20.11.2025).

2. Шлапаченко В. М. Проблемні питання криміналізації пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК України). *Вісник кримінального судочинства.* 2023. № 1-2. С. 164 – 172.

3. Синюк О., Луньова О. Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: практика застосування законодавства та перспективи його удосконалення. Аналітичний звіт. Ред. Свиридова Д. Київ: Центр прав людини ZMINA, 2023. 69 с.

4. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2(18). С. 95 – 115.

5. Мовчан Р. О. Воєнні новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми. *Правосуддя в Україні під час війни : проблеми розгляду корупційних та воєнних злочинів :* матеріали VI Київського полілогу (м. Київ, 1 груд. 2023 р.). С. 37 – 43.

6. Нетеса Н. В. Проблеми кваліфікації надання допомоги ворогу у воєнній сфері в умовах конкуренції кримінально-правових норм: доктринальні, законодавчі та правозастосовні аспекти. *Питання боолротьби зі злочинністю.* 2024. Вип. 48. С. 140 – 149.

7. Оржинська Е. І., Сеніна В. О. Пособництво державі-агресору: взаємозв'язок між способом вчинення та особою злочинця. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч. 2. С. 98 – 103.

8. Мармура О. З., Пасєка О. Ф. Скасування або зміна «спеціальних» норм про кримінальну відповідальність як проблема кримінально-правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* 2023. № 3. С. 3 – 11.

9. Письменський Є. О. Суб'єкт колабораційної діяльності як елемент складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-1 КК України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО.* 2024. Вип. 86: частина 4. С. 335-343.

10. Трепет О. Об'єктивна сторона пособництва державі-агресору. *Юридичний вісник.* 2025. № 1. С. 256-261.

11. Шпильовий М. Пропаганда як системоутворюючий елемент освіти в авторитарних країнах: проблеми розуміння. *Філософія освіти.* 2024. № 50. С. 174-185.

12. Мармура О. З. Щодо провадження господарсбької діяльності у взаємодії з державою-агресором чи незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території як форми колабораційної діяльності. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану :* збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 7 листопада 2025 року). С. 130-131.

13. Мельник Н. Г., Любезна І. В. Матеріальні ресурси в системі управління підприємством. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє.* 2006. Вип. 11. С. 145-151.

14. Єсімов С. С. Фінансові активи у системі фінансових правовідносин. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 447-451.

15. Хавронюк М. І. За пособництво державі-агресору — кримінальна відповідальність. URL: https://pravo.org.ua/blogs/za-posobnytstvo-derzhavi-agresoru-kryminalna-vidpovidalnist/ (дата звернення: 18.11.2025).

16. Можарівська М. І., Сердечна А. Ю. Поняття «глорифікації» як ознаки складу злочину, передбаченого ст.436-2 КК України. *Науковий*

вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2023. Вип. 79, Ч. 2. С. 187-192.

17. Навроцький В. О. Основи-кримінально-правової кваліфікації. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.

References

1. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy shchodo udoskonalennia vidpovidalnosti za kolaboratsiinu diialnist ta osoblyvosti zastosuvannia zapobizhnykh zakhodiv za vchynennia zlochyniv proty osnov natsionalnoi ta hromadskoi bezpeky» [Explanatory note to the draft Law of Ukraine "On the introduction of amendments to the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine, it is necessary to improve the accountability for collaborative activities and the peculiarities of the use of preventive measures for the detection of crimes against the principles of national and public security"]. Available at: https://itd.rada.gov.ua/4a39c640-3203-4bb2-a0f6-34e5ff7dae19 [in Ukrainian].

2. Shlapachenko, V. M. (2023). Problemni pytannia kryminalizatsii posobnytstva derzhavi-ahresoru (st. 111-2 KK Ukrainy) [Problematic issues of criminalizing aiding and abetting an aggressor state (Art. 111-2 of the Criminal Code of Ukraine)]. Visnyk kryminalnoho sudochynstva, 1-2, 164-172 [in Ukrainian].

3. Syniuk, O., Lunova, O. (2023). Kolaboratsiina diialnist i posobnytstvo derzhavi-ahresoru: praktyka zastosuvannia zakonodavstva ta perspektyvy yoho udoskonalennia. Analitychnyi zvit. [Collaborative activities and assistance to the aggressor state: practice of applying legislation and prospects for its improvement. Analytical report.] Kyiv: Tsentr prav liudyny ZMINA [in Ukrainian].

4. Dudorov, O. O., Movchan, R. O. (2022). Vidpovidalnist za posobnytstvo derzhavi-ahresoru: problemy kvalifikatsii ta vdoskonalennia kryminalnoho zakonu [Responsibility for aiding an aggressor state: problems of qualification and improvement of criminal law]. Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy, (2(18)), 95-115 [in Ukrainian].

5. Movchan, R. O. (2033). Voienni novely Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: pravotvorchi ta pravozastosovni problemy [War Novels of the Criminal Code of Ukraine: Law-Making and Law-Enforcement Problems]. Pravosuddia v Ukraini pid chas viiny : problemy rozghliadu koruptsiinykh ta voiennykh zlochyniv : materialy VI Kyivskoho polilohu (m. Kyiv, 1 hrud. 2023 r.), 37-43.

6. Netesa, N. V. (2024). Problemy kvalifikatsii nadannia dopomohy vorohu u voiennii sferi v umovakh konkurentsii kryminalno-pravovykh norm: doktrynalni, zakonodavchi ta pravozastosovni aspekty [Problems of qualification of providing assistance to the enemy in the military sphere in conditions of competition of criminal law norms: doctrinal, legislative and law enforcement aspects]. Pytannia borotby zi zlochynnistiu, (48), 140-149 [in Ukrainian].

7. Orzhynska, E. I., Senina, V. O. (2022). Posobnytstvo derzhavi-ahresoru: vzaiemozviazok mizh sposobom vchynennia ta osoboiu zlochyntsia [Aiding an aggressor state: the relationship between the method of commission and the identity of the perpetrator]. Pivdennoukrainskyi pravnychyi chasopys, (4), 98 – 103 [in Ukrainian].

8. Khavroniuk, M. I. (2022). Za posobnytstvo derzhavi-ahresoru — kryminalna vidpovidalnist [Criminal liability for aiding an aggressor state]. Available at: https://pravo.org.ua/blogs/za-posobnytstvo-derzhavi-agresoru-kryminalna-vidpovidalnist/ [in Ukrainian].

9. Marmura, O. Z., Pasieka, O. F. (2023). Skasuvannia abo zmina «spetsialnykh» norm pro kryminalnu vidpovidalnist yak problema kryminalno-pravovoho rehuliuvannia [Abolition or change of "special" norms on criminal liability as a problem of criminal law regulation]. Naukovyi visnyk Lvivskoho

derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia yurydychna, (3), 3-11 [in Ukrainian].

10. Pysmenskyi, Ye. O. (2024). Subiekt kolaboratsiinoi diialnosti yak element skladu kryminalnoho pravoporushennia, peredbachenoho statteiu 111-1 KK Ukrainy [The subject of collaborative activity as an element of the criminal offense provided for in Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriia PRAVO, (86), 335-343 [in Ukrainian].

11. Trepet, O. (2025). Obiektyvna storona posobnytstva derzhavi-ahresoru [The objective side of aiding an aggressor state]. Yurydychnyi visnyk. (1), 256-261 [in Ukrainian].

12. Shpylovyi, M. (2024). Propahanda yak systemoutvoriuiuchyi element osvity v avtorytarnykh krainakh: problemy rozuminnia [Propaganda as a system-forming element of education in authoritarian countries: problems of understanding]. Filosofiia osvity. Philosophy of Education, (50), 174-185 [in Ukrainian].

13. Marmura, O. Z. (2025). Shchodo provadzhennia hospodarsbkoi diialnosti u vzaiemodii z derzhavoiu-ahresorom chy nezakonnymy orhanamy vlady, stvorenymy na tymchasovo okupovanii terytorii yak formy kolaboratsiinoi diialnosti [Regarding the conduct of economic activities in cooperation with the aggressor state or illegal authorities established in the temporarily occupied territory as a form of collaborative activity]. Teoriia ta praktyka protydii zlochynnosti v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu: zbirnyk tez Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Lviv, 7 lystopada 2025 roku), 130-131 [in Ukrainian].

14. Melnyk, N. H., Liubezna, I. V. (2006). Materialni resursy v systemi upravlinnia pidpryiemstvom [Material resources in the enterprise management system]. Ukrainska nauka: mynule, suchasne, maibutnie, (11), 145-151 [in Ukrainian].

15. Iesimov, S. S. (2024). Finansovi aktyvy u systemi finansovykh pravovidnosyn {Financial assets in the system of financial legal relations]. Analitychno-porivnialne pravoznavstvo, (2), 447-451 [in Ukrainian].

16. Mozharivska, M. I., Serdechna, A. Yu. (2023). Poniattia «hloryfikatsii» yak oznaky skladu zlochynu, peredbachenoho st.436-2 KK Ukrainy [The concept of "glorification" as an element of the crime provided for in Art. 436-2 of the Criminal Code of Ukraine]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriia PRAVO, (79), 187-192 [in Ukrainian].

17. Navrotskyi, V.O. (2006). Osnovy-kryminalno-pravovoi kvalifikatsii [Fundamentals of criminal law qualification]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].